

Sofia Speranță
MILANCOVICI

Considerații privind poetica lui Benjamin Fondane

Abstract

Cette étude focalise les deux hypostases distinctes des préoccupations de Benjamin Fundoianu - Benjamin Fondane dans la sphère de la poétique, qui peuvent être identifiées dans son œuvre. D'une part, une approche explicite de celle-ci, dans ses essais critiques de moindre ou de plus évidente envergure, d'autre part, une approche implicite, le long des deux étapes de son activité poétique, en roumain et en français.

On peut formuler sans doute une certitude : la poésie et la poétique de Benjamin Fondane ne peut pas être analysée de profonds sans celles de Benjamin Fundoianu. Les syntagmes si spécifiquement propres à Fundoianu, transposées en français, ne perdent ni leur nouveauté, ni l'inédit, ni l'originalité, ni la richesse de sens. L'écriture de Priveat est présent dans la substance lyrique française, comme il est présent aussi le paysan roumain avec sa chemise brodée, ou les vaches lentes et placides, qui portent un message du souffle vital issu des profondeurs de la création.

Un autre aspect certain est celui que la poétique de Benjamin Fundoianu - Benjamin Fondane, avec ses multiples facettes et son ouverture extraordinaire vers toute nouveauté sur le plan de la création, garde la direction d'un modernisme au sens élargi et à terme, sans dérapages majeurs

vers les courants extrémistes ou vers une tradition irremédiablement révolue. Son fond, marqué par des mouvements profonds, l'a fait, comme nous avons essayé de démontrer dans le périple sur les territoires de sa poésie, plus réceptif à l'existentialisme et à l'expressionnisme. Mais cela ne l'a pas empêché d'être, à sa manière unique, un homme et un poète, un essayiste et un philosophe de la diversité et de l'ouverture vers la valeur, dans la variété fantastique des orientations, qui se sont offertes aux artistes pendant les années de début du XX-ème siècle.

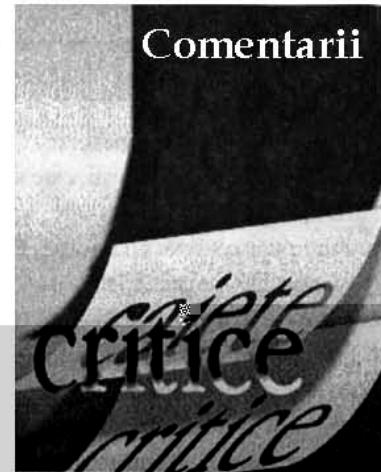
Mots - clé: poésie, poétique, analogie, variété, ouverture

În ansamblul operei lui Benjamin Fundoianu/Benjamin Fondane apar două ipostaze distincte ale preocupărilor sale în sfera poetică. Pe de o parte, o abordare explicită a acesteia, în eseuri critice de mai mică sau mai mare anvergură, pe de altă parte, o abordare implicită, în cele două etape distincte ale activității sale ca versificator, atât în limba română, cât și în cea franceză.

În ceea ce privește eseurile gândite în perioada românească de creație, acestea sunt fie răspândite în diverse periodice ale timpului, pe care elanul profesioniștilor în domeniu nu le-a reunit într-o ediție compactă, fie au fost integrate de autorul însuși în *Imagini și cărți din Franța*.

Un eseu concentrat și esențial în circumscrierea opiniei lui Benjamin Fundoianu despre poetică și cadrele sale este cel apărut în 1922, în paginile „Sburătorului literar” și intitulat *Probleme de „poetică”*. Textul vizează raporturile între poezia contemporană autorului și decadență.

Cu obișnuita sa aplecare spre comparații ori analogii surprinzătoare, Fundoianu lansează – și susține cu pertinență – ideea că decadență poeziei începe cu unul dintre cei mai mari poeți ai lumii: Paul Verlaine: „Si să nu ne mire: de-a lungul curgerii ei prin istoria umană, poezia a cunoscut toate aspectele, a îmbrăcat toate măștile; Homer a fost arhitectul ei; Dante a fost profetul ei;

Lucrețiu i-a fost filosoful; mai rămânea un loc și un loc penibil: acel de sceptic. I-a fost ursit lui Verlaine să fie scepticul poeziei și părintele adevăratei ei decadențe.¹

Dacă adeptii rationalismului au prevestit decăderea poeziei, din perspectiva inutilității sale și a caracterului său pueril, Fundoianu atrage atenția asupra necesității jocului, ca activitate ontologic necesară, aşa cum Johan Huizinga teoretiza, anii mai târziu, în celebra sa lucrare *Homo ludens*. Oricât de avansată ar ajunge tehnologia, indiferent până unde ar înălța omenirea raza progresului științific, „oamenii nu vor fi niciodată atât de puternici ca jocul să nu le mai fie necesar.”²

Actul poetic ca joc trimite la arghezianul de-a vătă ascuns, preluat în formula jocului cu zarurile, în etapa franceză a creației lui Benjamin Fundoianu/Fondane. Însă jocul de-a poezia nu este unul obișnuit, ci unul sacru, iar grecii - au atribuit un zeu, pe însuși Apollo, fiul conducătorului suprem al lumii. Iar Aristotel a gândit un set de legi menite să guverneze acest joc: *Poetica*. Însă, începând de la Verlaine, vechea poezie a intrat ireversibil în declin. Eroarea, consideră Fundoianu, „împotriva de dinamizarea formei poetice. Deoarece, în acceptarea sa, poezia, ca orice altă artă umană, este un conținut dinamic într-o formă statică: „Poetul nu face altceva decât ceea ce face moara: aduce apa către mări”³ sau „poetul devine bătrânu și crește”⁴.

ansamblul creației și atitudinii sale, Benjamin Fondane, formele extreme ale manifestării artistice sunt drumuri închise, degenerând finalmente în ratări în planul creației.

Dacă, atât ca teoretician, cât și ca practicant al artei poetice, Benjamin Fundoianu se păstrează relativ departe de extremele moderniste, aceasta nu presupune numai decât o orientare spre trecut, o ancorare disperată în forme depăsite. Prințipiiile poeticii romantice sunt discutate în eseul intitulat *Belphegor* și care are ca punct de pornire pamfletul lui Julien Benda, *Belphegor. Essai sur l'esthétique de la présente société française*, dar sunt vizate și alte două atitudini critice cunoscute: cea a lui Charles Maurras și cea a lui Pierre Lasserre, autorul unei lucrări intitulată *Romantismul francez*. Maurras a atacat, în lucrările sale, romantismul literar, însă scopul, remarcă Fundoianu, a fost acela de a lovi în echivalentul său politic, Revoluția Franceză. Pe de altă parte, Lasserre și Benda au ca model în artă exclusiv clasicismul, iar „după ce-au atins cu mâna o idee oricât de frumoasă sau fila unui romantic, fie el geniu, se spală amândoi pe mâini, cu spaimă ovreiului ortodox, care practica patruzece de zile abluțiuni dacă atingea ciolanul unui mort”⁵.

Însă ideea de a despărji inteligența de sensibilitate este ne cât de imposibilă, ne-

nou: „Simbolismul a fost excesiv, cum a fost romanticismul excesiv, cum a fost clasicismul. Clasicismul a murit de prea mult exces de ordine; romanticismul a murit de prea multă libertate; simbolismul moare de o excesivă anarhie. Dar ceea ce rămâne din ele, întrupat în operă, este tocmai excesivul...”⁶

Titlul eseului trimite la ideea cercului închis. Soluția, din perspectiva excesivului ca o condiție a artei, este una singură: întoarcerea. Dar unde îndărăt? „Trebuie, după ce ne-am dezgustat de formă, ca perfecțiune și rafinament steril, să ne dezgustăm acum de imperfecție și de degradare.”⁷ Care e direcția pe care Fundoianu o întrevede – sau, mai degrabă, o dorește – pentru poezia ce avea să urmeze? O artă mai largă, care să poată depăși naturalismul, dar și simbolismul, o artă cu perspectivă, care să stimuleze energii creatoare și să incite la noi voiaje poetice. Desigur, departe de Fundoianu gândul unei întoarceri spre clasicismul livresc, decrepit. Atunci, întrebarea decurge firesc: de ce un nou clasicism? Pentru a marca depășirea etapei dezorganizate, anarhice și trecerea spre o alta, mai rafinată, mai „apoliniană”⁸.

În *Probleme de poetică: decadența*, Benjamin Fundoianu ajunge la Mallarmé, prin Paul Valéry. Demersul e relevant: ideea e, din nou, aceea de a demonstra aportul versului liber la decadența care marca actul liric. Ritmul, rima, măsura versului erau, pentru contemporanii situației, atât de uzate, încât deveniseră loc comun. Mallarmé nu a putut sau nu a vrut, se pare, să se debaraseze total de ele, ca atare le-a absolvit. Valéry, în aceeași linie creatoare, a continuat demersul și principiile lui Mallarmé.

Concluzia e evidentă: „Supraviețuirea lui Mallarmé ne face să deslușim câtă valoare logică și vitală avea versul vechi – cel mai excesiv și mai strop – față de cel nou”

acestuia, și în volumul-proiect *Imagini și scriitori români*, discuția pe care Fundoianu o propune privind diferiți actori ai scenei literare naționale focalizând chestiuni subtile din domeniul subteran al edificiului liric creat de fiecare dintre aceștia.

Pe de altă parte, Benjamin Fondane a construit, la rândul său, aşa cum apar tratate în capitolul special consacrat, ample demersuri critice vizând poetica lui Arthur Rimbaud sau Charles Baudelaire, în urma interesului său pentru universul liric al acestora rezultând eseuri de notorietate, printre cele mai complexe și inedite din biblioteca sa.

după încadrarea în peisajul artistic francez. Având în vedere ampolarea semnificațiilor degajate, am ales, aşa cum reiese din structura demersului de față, să le tratăm în capitulo distințe.

În ceea ce privește poetica implicită a lui Benjamin Fundoianu/Fondane, deși însuși autorul milita, la un moment dat, pentru ruperea legăturilor care îl leagă de ipostaza sa românească, aceasta oferă, fără dubiu, posibilitatea stabilirii unor linii directoare care îi vor urmări actul liric de la primele încercări adolescentine de versificație, până la stiburile bucurioase de sprijin și

începuturi de la sfârșitul vieții.

Pentru creația în limba română, critica literară, reprezentată, în acest caz, de George Călinescu, apreciază că oda horațiană *Lui Taliarh* poate fi citită ca ars poetica, dar și drept capodopera poeziei lui Fundoianu.

Taliarhul este un fel de rege al festinului, în greaca veche „talazio” însemnând „a celebra”. În oda a noua, Horațiu evocă un personaj imaginat. Numele este „Taliarh” pentru a desemna figura unui om fericit și Tânăr, debordând de vitalitate și profitând de aceasta, în virtutea principiului „carpe diem”. În oda lui Fundoianu, notează Mihail Petroveanu, „nuanța crepusculară, infuzia de resemnare melancolică înaintea morții vine mai puțin din avertismentele propriu-zise ale inevitabilului, cât din însăși plenitudinea firii, prea debordantă pentru a nu evoca umbrele amurgului fatal.”¹⁰

Personajul horațian proclamă principiul „carpe diem”. La Fundoianu, clipa nu este celebrată. Poetul e mai degrabă resemnat cu aceasta, tonul său înclinând spre melancolic. Nu e vorba doar de o participare exclusiv senzorială, ci de conștientizarea faptului că o zi frumoasă nu e decât „ziua cea din urmă”, iar din această cauză bucuria nu e pur și simplu gustată în sine:

și beau din vinul ăsta, și beau din cupa asta.

Ileana tot nu știe decât să mulgă vaci – și via să-și înnoade azurul pe araci.

Vino: să stăm de vorbă cât ne mai ține

vrerea;

ca mâine, peste inimi, va izbuti tăcerea, și n-om vedea prin geamuri, tineri și zgomotoși,

amurgul care-aleargă după cireadă, roș. Ca mâine, toamna iară se va mări prin grâne,

și vinul toamnei poate nu-l vom mai

poate să înduce boala ochi de rau în
știri

să tragă cu urechea la noile-ncoțiri.

Și-atuncea, la braț, umbre, nu vom mai
ști de toate;

poate-am să uit nevasta și vinul acru;
poate ...

Ei, poate la ospețe nu vei mai fi monarh.

E toamnă. Bea cotnarul din cupă,
Taliarh.”

(*Lui Taliarh*)

„Horațianismul său e mai mult pseudo-horațianism”, consideră Dumitru Micu, un pseudohorațianism izvorât din „incapacitatea identificării totale și pentru totdeauna cu propriile efuziuni, din neputința de a spune clipei: oprește-te!”¹¹ Atitudinea este, într-adevăr, horațiană, în măsura în care se sprijină pe intuiția raportului de intercondiționare dintre viață și moarte, două fețe întrepătrunse ale aceluiași tot unitar.

Dar, pe de altă parte, mesajul este departe de a se identifica cu cel horațian. Gestul de a bea este mai degrabă un omagiu adus vinului ca sevă, ca rod al naturii, decât o trăire la maximă intensitate a clipei. Invitația finală, prin însăși existența ei, denotă lipsa elanului de celebrare, Taliarhul

¹⁰ Mihail Petroveanu, op. cit., p. 222.

¹¹ Dumitru Micu, *Prefață la B. Fundoianu, Poezii*, București, Editura Minerva, 1983, p. XIX.

simțit în respirația firii, fără a oferi însă o nouă perspectivă asupra existenței.

Totuși, o liniste ciudată stăpânește firea, și, implicit, eul liric, acesta din urmă trăiește firesc senzația de toamnă a lumii, în spiritul ideii de înglobare, cu viață și cu moarte cu tot, în marea existență.

Continuitățile incontestabile care pot fi identificate în creația lui Benjamin Fundoianu, respectiv a avatarului său parizian, prezentate pe măsura evoluției analizei poeziei semnate Fondane, se cuvin acum subliniate și, în egală măsură, completate cu

poeme purtând titlul *Ulysse* și al căror mesaj, avându-și originea în *Odissea* lui Homer, traversează versurile din *Priveliști*, pentru a culmina în volumul de stihuri franceze, unde își găsește plenitudinea exprimării. Strigătul poetic al rătăcitorului dezrădinat, implorând, dincolo de cuvinte, drepțul la rădăcini, acesta constituie substanța textelor componente, dar, totodată, și o obsecie existențială a poetului însuși, rătăcitor, paradoxal, în căutarea stabilității.

Putem formula fără rețineri o certitudine: poezia lui Benjamin Fondane este o poezie

începutul, nu poate vedea o grădiniță să urmeze să devină unul din cinci și jumătate de milioane de copii. În mod similar, în ipostaza sa finanțată de bugetul existențialistă. În mod real, legătura intelectuală cu Lev Sestov a avut din acest punct de vedere o pondere decisivă. Mai mult decât atât, tensiunile politice și sociale care aplină asupra Europei la acel moment a dat ampleșe trăirilor de acest gen, cu atât mai mult decât în ceea ce privește străinii de a

În dezvoltarea "Inimii românești", unde se spune că "în lumea românească, unde nu există nici oportunitate, nici frumusețe, nici încrezătoarele săracuri. Băile Polivalentă e present în substanță biceală franceză. În Băile români e prezent jărmul roman în cîmășă lui Iacobida, sau văile tămpă și diamcale, mesajele ale unor suflare vital din străbunghiul fizic. Tot atât de cert e faptul că pastica lui Benjamin Fundatianu/Benjamín Fundanu, cu multiplete sale fețe și deschiderile ex-

um edifício moderno, a Estação Ferroviária de Lisboa, aberta em 1998.

Journal of Clinical Anesthesia, Vol. 12, No. 6, December 2000, pp. 531-532
© 2000 by the Society of Clinical Anesthesiologists. 0898-2603/00/1206-531\$15.00/0

Another question concerns the presence of *Bacillus* and *Corynebacterium*, both genera often cause severe problems in sugar beet, if one volume of sucrose, 100 kg fresh sugar beet, contains 100 g of *Bacillus* and *Corynebacterium* the loss of sucrose will be about 10%.

Figure 1. The effect of the number of hidden neurons on the performance of the neural network.

Page 1

— 10 —

2. *P. cincta*, Benth. Descript. & Icones pl. viii, p. 226
Bengal, Burmah, 372 m. above, 1888

3. *P. cincta*, Benth. Pteridophyt. Bengal, 1888

4. *P. cincta*, Benth. Journ. Bot. 1888, p. 232

Dendrolimus pini (Graells) *Santos*, *Zoológica*
Edición 12-13, 1985

4. *Pseudomyces blattae*, Boryanaea Pustulata.
Sordariaceae. Fungi which decompose dead
leaves, old stems of plants, animal remains. Com-
mon, widely distributed. Found in the
forest, fields, meadows, etc.

5. Fundoianu, Benjamin, *Imagini și cărți din Franța*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2006
6. Fondane, Benjamin, *Ulysse*, [Bruxelles], *Les Cahiers du „Journal des Poètes”*, 1933
7. Fondane, Benjamin, *Titanic*, [Bruxelles], *Les Cahiers du „Journal des Poètes”*, 1937
8. Fondane, Benjamin, *L'Exode. Super flumina Babylonis*, f.l., La Société des Impriméries Maury, 1965
9. Fondane, Benjamin, *Le mal des fantômes précédé de Paysages*. Traduit du roumain par Odile Serre, Présentation de Patrice Beray, Paris, Editions Plasma, 1980, Reed. Paris, Editions Paris-Méditerranée, L'Ether vague-Patrice Thierry, 1996
10. Fondane, Benjamin, *Paysages (Poèmes. 1917-1923)*, *Priveliști (Poeme. 1917-1923)*, traduit du roumain par Odile Serre, traducere în limba franceză de Odile Serre, ediția a II-a, [Pitești], Editura Paralela 45, 1990.
Editor: Bogdan Gheorghiu
3. Balotă, Nicolae, *Arte poetice ale secolului XX*, București, Editura Minerva, 1976
4. Duda, Gabriela, *Literatura românească de avant-gardă*, București, Editura Humanitas, 1997
5. Dufrenne, Mikel, *Poeticul*, București, Editura Univers, 1971
6. Fotiade, Ramona, *B. Fondane: from Surrealism to the Existential Fight against Self-evidence*, „Euresis. Cahiers roumains d'études littéraires”, Bucarest, Editions Univers, 1999-2000, p. 204
7. Mincu, Marin, *Avangarda literară românească*, Antologie, studiu introductiv și note bibliografice de Marin Mincu, București, Editura Minerva, 1983
8. Petroveanu, Mihail, *Studii literare*, f.l., Editura pentru Literatură, 1966
9. Todosin, Mioara, *Le voyage entravé dans la poésie de Benjamin Fondane*, „Cahiers Benjamin Fondane”, 2007, 10, p. 206